

Рецензия

от

проф. д-р Зл. Добрев

на дисертацията на Андреас Н. Бессас

на тема

„Специфика на грешките в овладяването на писането на гръцки език като индикатор за отделните форми на дислексия на развитието”
за придобиване на образователната и научна степен „доктор”

1. Актуалност и структура

Дисертационният труд включва обем от 278 с. От тях 238 с. Са текст и 40 приложения, които са неделима част от изследването и дават прецизна представа за инструментариума, за етапите и резултатите от проведеното проучване.

Темата на дисертацията е сложна и актуална от редица гледни точки. Известно е, че и до днес в световен мащаб се дискутира същността, етиологията, диагностиката, методите за корекция на дислексията. Особено сложни са схващанията относно практическите измерения на дислексията и негативното ѝ отражение върху писането и цялостното когнитивно развитие на децата.

Структурата на изследването отговаря на основните изисквания за подобен род специално-педагогически проучвания. Разграничени са 3 части, между които има логическа взаимовръзка и зависимост. Става въпрос за теоретичен анализ на научната литература по проблема, за изследователската програма, както и за анализа на резултатите. Тази структура и особено съдържателната характеристика на отделните компоненти показва, че докторантът притежава широки знания за същността, етиологията и формите на дислексията, за технологията и методологията на научните изследвания, за представянето и интерпретацията на резултатите. Всичко това са доказателства за широката научна ерудиция и експериментално-практическите умения на докторанта в тази специфична проблематика.

2. Научно-теоретичен анализ

Преди обсъждането на основния проблем на своето изследване, докторантът е намерил за целесъобразно да разкрие същността и особеностите на устната и писмената

реч. Несъмнено подобен подход е напълно логичен и обоснован от научно-теоретически позиции. В тази първа глава се изясняват редица термини и понятия като „говор”, „реч”, „език”, „комуникация” и др., които са базисна основа за говорното и езиковото развитие на детето от най-ранна възраст.

При дефинирането и характеристиката на тези понятия се имат предвид становищата на голям брой автори – гръцки, български, английски, руски и др. това е особено важно, като се имат предвид различните фонетични системи, различията в морфологичната и синтактичната структура на езика, които се отарзават по своеобразен начин върху неговото овладяване, върху трудностите и нарушенията на устната и писмената реч.

От тази гледна точка докторантът прави задълбочен анализ на дислексията. Разкрива нейната същност, причини, симптоматика, социални, психологически, поведенчески и др. измерения. Визират се схващанията на съвременни авторитетни автори, което издига равнището на теоретичния анализ. От друга страна така се очертават ефективните подходи и методи на корекционно-логопедическа дейност.

Обобщавайки данните от теоретичния анализ, докторантът стига до правилния извод, че в научната литература все още няма единно мнение и окончателен отговор на въпросите за същността и формите на дислексията. Това изисква по-нататъшни проучвания, свързани преди всичко с невропсихологическите особености в развитието на детето и спецификата на конкретния език. Тези детерминанти имат пряко отношение към терапията на дислексията в нейните различни проявления.

3. Изследователска програма

Съобразно целта и задачите на проучването се формулират две хипотези: основна и алтернативна. В първата на базата на грешките при писането се предполага разкриването на три форми на дислексия – акустична, оптична и езикова. Във връзка с това се допуска проявяване на различни ивдове грешки при отделните форми. Това има приоритетно значение за приложението на определени въздействия за корекция. Хипотезата е прецизна от съдържателна и формално-логическа гледна точка.

Алтернативната хипотеза не може да доведе до разкриване на диференцирани форми на дислексия, защото дислексията на развитието се проявява със смесени симптоми, свързани едновременно с акустичното, оптичното и езиковото кодиране на информацията.

Целта е формулирана прецизно. Основава се на анализа на грешките при писането в следните варианти: препис, диктовка и самостоятелен писмен разказ по сюжетна картина. Целта е също установяване на корелационни зависимости между нарушенията на писането и четенето.

Задачите са ясни и конкретни. Свързват се със сравнение на различните ивдове грешки на писането при препис, диктовка, самостоятелен писмен разказ по сюжетна картина. Имат се предвид и такива показатели като пол, видове, грешки, преобладаващ тип грешки и др.

Имайки предвид подреждането на хипотезите, целта и задачите, смятам, че по-логично е първо да се формулират основната цел и конкретните задачи, а след това хипотезите. По този начин се постига по-голяма целенасоченост и причинно-следствена връзка.

Контингент на изследването са 137 деца от втори и трети клас с диагноза „специфична дислексия на развитието”. Представени са по ред показатели като пол, възраст, семеен статус и др. това са предпоставки за обективен анализ.

Методиката на изследването включва разнообразни методи: наблюдения, беседи с родители и учители, писане на текст в различни варианти, количествен и качествен анализ на данните, сравнителен анализ на грешките при писане във връзка с приемането им като идентификационни критерии за диагностика на дислексията, статистически методи за установяване на репрезентативния характер на резултатите.

В своята цялост методите на изследването са адекватни на конкретната цел, задачи и хипотези на проучването. Подборът и приложението на използваните от докторанта методи са доказателство за неговите широки знания и умения за технологията и методологията на специално-педагогическите и логопедическите изследвания.

4. Резултати от изследването

Данните от проучването се анализират от разнообразни гледни точки. Имат се предвид главно невро-психологическите и лингвистичните особености на гръцкия език. Неговото правилно овладяване от децата е свързано с много трудности, за да се превърне в основно средство за общуване и комуникация. Един от най-често срещаните недостатъци в речевото и езиковото развитие на децата е дислексията в нейните различни проявления. Във връзка с това сложните процеси на оgramотяването и езиковото развитие са обект на особено внимание от различни изследователи.

Резултатите от проучването на Андреас Бессас показват, че при писане под диктовка, при препис на текст и при писмен разказ по сюжетна картина децата са написали общо 26 930 думи. От тях общият брой на грешките е 9 421. Най-голям е броят на грешките при разказ по сюжетна картина, после при препис на текст и накрая при писане под диктовка.

Особено важна от корекционно-логопедическа гледна точка е диференциацията на грешките, допускани от децата. Разграничени са общо 15 групи. Данните са представени в различни таблици и графики – общо 72. В тях е отразен както броят и видът на грешките, така и разпространението им сред момчетата и момичетата, а също и сред учениците от втори и трети клас. Отражена е също динамиката в проявленията на грешките. На базата на тези показатели се извършва широк количествен и качествен анализ на резултатите. Сравнителната характеристика на всички грешки води до тяхната класификация в три категории: грешки при акустично-перцептивен дефицит /акустични грешки/, при зрително-перцептивен дефицит /зрителни грешки/, при дефицит на езиковата преработка /езикови грешки/.

Тази класификация е в основата на идентификацията на различните форми на дислексия. Използват се три основни формули за определяне на коефициента на проявление на грешките.

Статистическият анализ на резултатите дава ясна представа за значимите и незначимите различия, а във връзка с това за приложението на ефективни корекционно-логопедически методи на работа. Особено интересни са обясненията и методическите препоръки, които се предлагат при работата с децата с акустична дислексия, с преобладаваща акустична дислексия, със зрителна дислексия, с преобладаваща зрителна дислексия, с езикова дислексия, с преобладаваща езикова дислексия, със смесена дислексия.

Тези препоръки на докторанта, както и насоките за корекция на симптомите на различните форми на дислексия, основателно акцентират върху развитието на когнитивните и лингвистичните способности на децата.

5. Научни приноси

Анализът на теоретичната база, изследователската програма и резултатите от проучването на А. Бессас показват, че са постигнати различни научно-теоретически и приложни приноси. Най-важните от тях са:

1. Задълбочена научно-теоретическа характеристика на феномена дислексия. Различията в схващанията на авторите в световен мащаб изискват все по-широки проучвания. Заслугата на А. Бессас е в това, че си е поставил тази трудна задача. Още повече като се има предвид, че досега в гръцката специално-педагогическа и логопедическа литература няма подобно изследване.
2. Прецизна диференциация на грешките, допускани от децата с дислексия. Това има важна практическа роля от гледна точка на фонетическите, морфологическите и синтактичските особености на гръцкия език.
3. Предлага се модел за диагностика и диференциална диагностика на дислексията. Изясняването на идентификационните маркери е база за успешна класификация на нейните форми.
4. Мотивирана е необходимостта от приложението на ефективни корекционно-логопедични методи на работа. Методическите препоръки са диференцирани в зависимост от различните форми на дислексия.
5. Предлагат се корекционно-терапевтични програми за работа с акцент върху развитието на когнитивните и лингвистичните способности на децата, съответно с акустична, зрителна, езикова дислексия.

6. Използвана литература, приложения, автореферат

Авторът е използвал общо 227 източника. От тях 54 са на гръцки език, а 173 на български, английски, руски, френски. Съобразил се е с всички библиографски изисквания за подобни научни изследвания.

Приложенията имат автентичен характер и несъмнена научна стойност. Дават конкретна информация за редица аспекти на проучването: познавателен, експериментален, методически, статистически.

Авторефератът отговаря на необходимите изисквания. Предлага обективна картина на целия процес на изследването. Посочват се публикациите по темата на дисертацията. Една от тях е в сп. „Специална педагогика”.

Познавам Андреас Бессас от студентските му години. Отличаваше се със своите по-широки интереси и качества: любознателност, дисциплинираност, самовзискателност.

Заклучение

Според мен изследването на докторанта е на високо научно равнище. Той има широка професионална подготовка в областта на специалната педагогика и логопедията. Притежава умения за експериментална работа. Смятам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род проучвания. С професионална и морална убеденост предлагам на уважаемите членове на Журито да дадат своя положителен вот за придобиване на образователната и научна степен “доктор” от Андреас Бессас.

12. 08. 2011

С уважение:

София

/проф. д-р Зл. Добрев/